DE MALEISCHE WOORDEN KATJI, TJËNGKOERAI, EN TJINDAI VERKLAARD.

DOOR G. P. ROUFFAER.

Katji.

KLINKERT's Nieuw Maleisch-Ned. Zakwoordenboek — rijk aan inhoud, dank zij den keurig-kleinen druk — geeft zoowel in den 1^{en} druk (1892), als in den vrij sterk «verbeterden en vermeerderden» 2^{en} druk (1910), i. v.

«katji, kaïn k., fijn, gebleekt wit katoen, shirting.»

Nu is het een feit, dat KLINKERT juist in den uitleg van stofnamen zeer onvoldoende is, meermalen zelfs sterk foutief; deels ook door onvoldoende geografische kennis, maakt hij soms zonderlinge fouten. Als we i. v. kěmbajat lezen, dat dit is de «naam eener stad in het Gouv. van Madras», dan meesmuilen wij; als we kěda verklaard zien als «e. s. v. zwarte, verglaasde, aarden potjes, die uit China worden aangevoerd», en vlak daaronder kědah verklaard vinden, behalve als «val of strik om olifanten te vangen», ook als «de naam van een Maleisch rijkje op het Schiereil. Malaka», dan verbaast het ons hoe KLINKERT niet gezien heeft dat kěda = kědah moet zijn, waar zoowel de olifant talrijk is, als de pottenbakkerij vanouds inheemsch¹; i. v. tjaoel, moeten we nog steeds (dus ook in 1910) de conjectuur slikken dat dit van Perz. sjâl verbasterd kan zijn, hoewel Prof. KERN reeds in 1903 in zijn stukje over Oud-Jav. tjawěli (Bijdr. Kon. Inst. 7, I, p. 442—443) had aangetoond, dat beide namen teruggaan op de Voorindische export-haven Chaul, even beZ. Bombay; i. v. bělati vinden we in 1910 de wilde conjectuur dat dit «mogelijk van běrhati», zou kunnen zijn, terwijl, naar Prof. SNOUCK HURGRONJE mij vriendelijk inlichtte, het afkomt van Arab. wilâjatî,

¹ Men vergelijkte maar ons Holl.-Ind. „martavaan” = Martaban-pot (in het Eng. dan ook „Pegu jar” geheeten), met de eigen Mal. termen djěmpa, siam en těmpajan, d. i. „Tjampa-pot, Siam-pot, Tavay- (of Tavoy-) pot”. Verg. mijn stukje Těmpajan in de Encycl. v. N. I. dl. IV.

walajtî, d. i. «wilajah'sch», «[moeder-]landsch», en vandaar «Europeesch»¹; i. v. moeri wil KLINKERT ons ook in 1910 nog wijsmaken dat dit «moiréstof» zou beteekenen, terwijl hij moeris verklaart [?] als «e. s. v. stof», waartegen inderdaad Mal. moeri = moeris = molis = Jav. mori, niets anders is als «wit katoen», o. a. voor batikken gebruikt, Madapolam, fijne Calicot; i. v. tjěmpa wordt in 1910 beweerd dat dit zou zijn «naam eener plaats (!) te Kambodja (!)»², zoodat het heele oude Tjampa-rijk dat zoo vaak op Java invloed heeft uitgeoefend of van Java invloed heeft ondergaan, tot in 1910 aan KLINKERT's waarneming is ontsnapt; enz. enz. Aan KLINKERT's uitduiding van Mal. stofnamen hapert inderdaad héél veel, op menige plaats.

Geen wonder dan ook, dat hij katji niet heeft herkend. Toch behoeft men het maar in een lijst te zetten met andere dergelijke Mal. stofnamen, *waarin de Arab. lange i aangehangen is aan een plaatsnaam, als aanduiding van herkomst*, om het te weten. Immers:

Mal. bərotji = Bharôchî = (zijden) stof uit Bharôch (Broach),

» sělampoeri = Serampûrî = (blauw) katoen uit Serampore,

» soerati = Surâtî = (bedrukt) katoen uit Suratte,

Oudjav. tjawəli = Chaûlî = (zijden) stof uit Chaul, om te begrijpen, dat desgelijks moet zijn:

Mal. katji = Kachhî = (wit) katoen uit Kachh (Cutch), d. i. uit het groote eiland dat ligt tusschen het Sind-gebied (het mondingsgebied van den Indus) en het schiereiland Gujarât-Kâthiâwâr, in N.-W. Voor-Indië.³

¹ Tevens maakte Prof. SNOUCK HURGRONJE mij attent op WILKINSON's Malay-English dictionary (Singapore 1903), p. 107, en schreef mij dd. 7 Maart j.l.: „daar staat de juiste afleiding [van bəlati], alleen met de zonderlinge vergissing: „from Skr. vilayati”, waar Skr. moet zijn: Arab.”

² In de uitgave van 1892 heette het ten minste iets minder onzinnig: „tjěmpa, naam eener plaats in Kambodja”, en wat daar verder volgt: „bekend [!?] wegens de gebloemd zijden stoffen, vandaar afkomstig”.

³ Nadat dit stukje reeds was geschreven en ingeleverd, maakte Prof. SNOUCK HURGRONJE mij dd. 9 Maart j.l. attent dat ook reeds WILKINSON in zijn vermelden Dictionary van 1903 vragenderwijs de oplossing had gegeven van Mal. katji, door te schrijven (p. 492): „kachi. I. a fine fabric of cloth (obtained from Cutch in India?)”.

Verbazingwekkend mag het heeten, dat (blijkens het straks genoemde bəlati, en nu dit katji) KLINKERT in 1910 niet gekeken heeft in, of geen gebruik heeft gemaakt van WILKINSON's Woordenboek van 1903! Bestaat er soms auteursrecht op woordenboek-verklaringen? vraagt men zich vroolijk af.

Naast dus plaatsnamen uit Voor-Indië die door Maleiers zonder wijziging werden overgenomen, alsof daarbij het kaïn ware ingeslokt — b.v. kěmbajat, pělekat, tjaoel, tjěmpa, d.i. goed, stof uit *Cambay*, *Palikat*, *Chaul*, *Tjampa* —, werden andere Voor-Indische plaatsnamen ter aanduiding van stofnamen vervormd door Arabische, of ruimer gezegd Mohammedaansche (speciaal *Guzerat'sche*!) tusschenkomst, d. w. z. door Moh. handelslui uit Westelijk Voor-Indië. Aldus ontstonden Mal. běrotji, katji, sělampoeri¹, soerati, waarschijnlijk pas na 1400 A. D.; terwijl reeds lang vóór 1400 het Oudjavaansche tjawěli = «(kostbaar zijden) weefsel uit Chaul» ontstond², dat in het jonger-Jav. tjawěni met de gewijzigde beteekenis van «(fijn katoenen) weefsel uit Chaul», het «Chiavony» der Holl. bronnen van de 17e en 18e eeuw, voortleeft; evenals ook het jong-Jav. běrtji katoenen doek aanduidt, géén zijden stof zooals het Mal. běrotji.

Tjěngkoerai.

KLINKERT geeft dit woord in de beide drukken van zijn Zakwoordenboek enkel met deze verklaring:

«een soort van zijden stof, b. v. ... kaïn soetěra tjěngkoerai.»

Reeds een tiental jaren was ik overtuigd, dat deze Maleische

¹ De l in Mal. sělampoeri, evenals in Mal. molis, is wel veroorzaakt door uitspraak van Chineesche handelslui; hoewel men óók aan het eigenaardige brouwen van Palembangers (en Bengkoeleezen) zou kunnen denken.

² Aangezien het Oudjav. tjawěli = Chaŭli reeds voorkomt, naar Prof. KERN l. c. aanwees, in het *Bhārata-yoedha Kawi*, Z. VI (niet IV), 5 — dat in 1079 Çaka = 1157 A. D. werd gedicht door МРОЕ СѢРАН —, zoo bewijst dit: 1°. hoe vóór c. a. 1150 A. D. dat woord reeds door Moh. handelaars uit Westelijk Voor-Indië werd overgebracht naar Oost-Java; 2°. hoe dit woord in Hindoejavaanschen mond nog de lange i-uitspraak der Arabische herkomst toen had bewaard (evenals dit óók bewaard bleef in jonger-Jav. tjawěni, maar *niet* in Mal. běrotji, katji, sělampoeri, soerati); 3°. hoe het toenmaals voldoende op Oost-Java ingeburgerd was, om gejavaaniseerd te worden tot tjawěli; 4°. hoe dit gegeven dus een merkwaardig bevestigend zijlicht werpt op de tot nog toe oudste Arab. inscriptie in onzen geheelen Ind. Archipel, die van Leran (beN. Grěsik) uit het einde der 12^e (óf 11^e?) eeuw A. D.

Hetgeen ik van deze (nog niet gepubliceerde) inscriptie weet, dank ik aan Dr. MAX VAN BERCHEM (door vriendelijke bemiddeling van Prof. SNOUCK HURGRONJE), en aan den heer J. P. MOQUETTE. Zij zal vermoedelijk spoedig worden publiek gemaakt. De eerste leest de dateering van den steen: Vrij. 7 Radjab 5 + 90 (óf 70) + 400 = 495 (óf 475) H. = Zo. 27 April 1102 (óf Do. 1 Dec. 1082); de tweede leest haar: d^o. d^o. 500 + 90 + 4 = 594 H. = Vrij. 15 Mei 1198.

term niets anders beteekende dan: (zijden) *stof uit Sənggora*, aan Malaka's N.-O. kust, in 't zuiderdeel van Siam (ca. 7° N. Br.); omdat aan die Maleisch-Siamsche kust, van Djohór, Paháng, Trěngganau, Kělantán, en Sənggora, tot benoorden Patani, tot heden toe een uitgestrekte kuststreek zich bevindt van zijdeweaverij; die eenerzijds naar het Noorden overgaat in de Siam'sche, anderzijds in de Burmeesche zijdeweaverij.

Na het bovengezegde i. v. Katji, behoeft slechts aangestipt dat van dit Sənggora door Arab. invloed de naam van de Mal. zijdestof ontstond: Sənggora-î, tjəngkoeraï; en dan (met naar voren versprongen accent): tjəngkoerai.

Tjindai.

Maar het belang der duiding van het Mal. woord tjəngkoerai ligt hierin, dat het eindelijk op het spoor brengt der precieze afkomst van het Mal. woord tjindai, Jav. *tjĩṇḍe*.

Dat we, op gezag van H. VON DE WALL (dus zeg: sinds 1870), weten dat het Mal. *kaĩn tjindai* is «een gebloemd zijden stof, afkomstig van Surate», is voldoende algemeen bekend. Het groote Jav. Woordenboek ed. 1901, i. v. *tjĩṇḍe*, kent het alleen nog maar als «naam van een gebloemde zijden stof», en schijnt van die Westelijk-Voorindische herkomst nog niets vernomen te hebben.

Maar hoe dan den naam precies te verklaren? Vooral waar het woord reeds in een Port. bron van 1516 voorkomt in den vorm *chande* (spr. *sjandi*), en dan in de bepaalde beteekenis van: groote zijden manteldoeken, die toenmaals de vrouwen der Guzeratten (sic!) droegen.¹

Indertijd, in 1902, heb ik getracht den oorsprong van den Jav. en Mal. term te vinden in het Voor-Indische *chunṛi*, dat in Britsch-Indië thans de naam is voor wat Javanen en Maleiers

¹ En wel in het „Boek” (Livro) van DUARTE BARBOSA. De Port. tekst werd al overgedrukt in mijn „Catalogus der Oost-Indische weefsels, Javaansche batik's en Oud-Indische meubelen” ('s-Grav. 1901, p. 25*, noot 1). De vertaling luidt:

„de vrouwen van deze Heidenen [n.l. *Guzeratten*; Heiden = niet-Christen hier]... hunne kleedijen zijn van zijde, even lang als (bij) hun mannen; ze dragen lijfjes van zijdestof met nauwe mouwen, open aan de schouders, en dan nog groote doeken die zij *chandés* noemen, die zij over zich heen werpen als manteldoeken, wanneer zij uitgaan.” D.i. dus: als groote slendang's, om het hoofd gedragen.

pəlangi noemen.¹ De overgang van chunři (chunarî) in tjinđe, tjindai, gaf voor de r in d, geen moeilijkheid; de verandering in klank der korte u = ä in de duidelijke lange i van den Jav.-Mal. term was leelijker; en de sterk veranderde beteekenis van pəlangi-werk (waarbij geen weven te pas komt, enkel knoop- en verf-arbeid, vanwaar ook de Eng. term «tie-and-dye-work») in tjinđe-weefsel (waarbij juist het gewone weven zijn grootste veredeling van «chineeren» op ketting- en inslag-draden heeft gekregen) was nog het allermeest bedenkelijk.

Toen ik echter een paar dagen geleden, geheel toevallig, tjəngkoerai en tjindai onder mekaar schreef, begreep ik ineens wat dan wèl de ware afleiding moest wezen.

Evenals tjəngkoerai beteekent «Sənggora-stof», beteekent Jav. tjinđe, Mal. tjindai: «Sind-stof», immers sindi. In beteekenis komt het dus overeen met Oudjavaansch tjawəli, en jonger-Maleisch bərotji, die alle drie aanduiden: *de rijke geïkatte zijden weefsels uit het Sind- en Gujarāt-gebied*, waarin

¹ Zie mijn Catalogus der „Tentoonstelling van Oost-Indische weefsels en batik's [van het] Museum te Rotterdam" (Le. Cress, April 1896), p. 87, ook mijne in Sept. 1902 verschenen brochure „Over Ikat's, Tjinde's, Patola's en Chiné's", p. 28. Over mijn vroeger reeds vergeefsche pogen om Jav. tjinđe of Mal. tjindai in Britsch-Indische werken van den tegenwoordigen tijd in een aannemelijken vorm (chindi, chandi, chundee) terug te vinden, zie bovengenoemden Catalogus van 1901, p. 28*—29*, met noten; alsmede de vermelding daar, dat alléén in een Port. tekst van 1886 in een beschrijving van Goa en Ommelanden de verportugeeschte vorm „chindim" als Hindoe-dracht voorkomt. *Is het misschien nog een Konkani-term?* Zie blz. 428.

De oudste Hollandsche vermelding van den term is in een stuk van Nov. 1603 — helaas met een ms.-schrijffout „Tsohyndes" voor terecht „Tschyndes" —, en wel als „sijde bonte cleetgens" te koop toenmaals te Daboel (nog een stuk zuidelijker dan Chaul; in het Konkani-kustgebied, dat ongeveer van Bombay tot Honāwar gaat, ca. 19°—14° N. B.); zie genoemden Catalogus van 1901, p. 29*, noot 1 (alwaar ik ook het eerst het vermoeden uitte: „dat tjinde afkomt van Sind, Sindh, dus „zijdestof uit Sindh" beteekent"), en den ganschen tekst van dat gewichtige handelsstuk uit Nov. 1603 als Bijlage III in ROUFFAER en JUYNBOLL, *De Batik-kunst in Ned.-Indië en haar geschiedenis*, afl. IV [1905], p. XI vlg.

In datzelfde Oudhollandsche stuk van Nov. 1603, worden óók reeds beschreven o. a.:

Mal. bəlatjoe („Balatscher") als óf effenwit óf effenzwart (= donkerblauw) katoen van Negapatnam;

„ moeri („Mouryn") als geelwit katoen van Masulipatam;

„ ramboeti („Rambouty") als wit gaas uit Bengalen;

„ səlampuri („Salimpourni") als óf effenwit óf effenzwart (= donkerblauw) katoen van Masulipatam;

en Jav. tjawəni („Tjauani") als wit katoen van Daboel, met zijden nopjes.

de reeds door PTOLEMAEUS vermelde handelsstad Bharôch, de in de 15^e—16^e eeuw bloeiende handelssteden Cambay, (Dabul) en Chaul, de in de 17^e en 18^e eeuw machtigste koopstad Surat, en de tegenwoordige oppermachtige handelssteden Bombay en Karachi ongeveer alle gelegen zijn.

En waar, dank zij der recente vondst van den heer J. P. MOQUETTE, aangetoond is: dat het grafmonument van den (ten onrechte dusgenoemden) «Eersten Wali» van Java, te Grësik overleden op Ma. 8 Mei (wel *niet* Zat. 8 April) 1419, als ook vele der uit de eerste helft dier 15^e eeuw dateerende rijke Pasai'sche Moh. graven (bij het oude Samoedra-Sumatra) *herkomstig zijn uit een of meer «fabriecken» te Cambay, Ahmadabad, en omstreken*¹; — daar mag thans, zonder eenige gewaagdheid, beweerd: dat die eerste Apostelen des Islâms van Noordoost-Sumatra en Noordoost-Java *kleedjeshandelaars* ook zijn geweest (bij hun ander bedrijf in specerijen, juweelen, bewerkt en onbewerkt ivoor, kralen en andere «snuisterijen») op beide Kusten; en met name ook voornamen importeurs van rijkgeweven zijden Sind-stof, d. i. sindî, Jav. tjiŋde, Mal. tjindai!²

¹ Zie zijne studie „De grafsteen te Pasé en Grisse vergeliken met dergelijke monumenten uit Hindoestan”, Tijdschr. Bat. Gen. LIX (1912), p. 536 vlg. Over de door hem gerectificeerde(?) lezing van den datum op den grafsteen van MALIK IBRAHIM te Grësik, zie *ibid.* p. 208 vlg.

² Nadat dit ingeleverd was, maakte Prof. SNOUCK HURGRONJE mij dd. 9 Maart jl. zijn bezwaar kenbaar, dat z. i. de „toevoeging van *a* bij sind ongemotiveerd” was. Immers, schrijft hij mij: „de gewone arab. uitgang achter woorden die op *a* eindigen, is *wi* of *nî*, niet *î*, b. v. soendâwi, welandâwi enz.” — Dit bezwaar geldt inderdaad voor Mal. tjindai, *niet* voor Jav. tjiŋde, dat geheel Sindi voorstelt. Ik geloof dan ook, dat *de Jav. vorm de oudste en primaire* is, de Mal. eene jongere, secundaire, en meer corrupte; evenals Mal. moeris en molis corrupt zijn naast Jav. mori (èn ook Mal. moeri); Mal. bërôtji in accent corrupter is dan Jav. bértji; Mal. korja (uit het Port. of Holl. overgenomen) jonger is dan Mal. kodi (via het Jav. kodi uit het Tamil overgenomen).

Trouwens, voor zulk een Mal. ai-uitgang in tjindai, zijn merkwaardige analoga te vinden in Mal. plaatsnamen: Mal. Koetai = Oudjav. Kute (Skr. Koṭi), Mal. Broenai = Oudjav. Burune(ng). Indien dus, zooals ik vermoed, het Mal. tjindai niet rechtstreeks uit „Sind” ontstaan is, maar secundair via het Middeldjavaansche (15-eeuwsche; of op zijn laatst: 16-eeuwsche) tjiŋde, dan is alle bezwaar tegen den Mal. ai opgeheven. Dat tjiŋde inderdaad reeds in Middeldjav. geschriften voorkomt, blijkt uit V. D. TUUK, Kawi-Balin.-Ned. Wdb. I, p. 567: tjiŋde sêkar (dus als een samengestelde naam van een „gebloemd” zijdeweefsel) in de Sri Tandjoeng; en zie over dit Middeldjav. gedicht Sri Tandjoeng in verschillende redacties Dr. H. H. JUYNBOLL'S Supplement-Catalogus I, 1907, p. 259—262.

SLOTNOOT.

Prof. KERN, wiens oordeel ik vroeg over bovenstaande afleiding van *tjinđe*, *tjindai*, schrijft mij dd. 13 Maart j.l.:

„De oorsprong en geschiedenis van *tjinđe* is een lastig vraagstuk, wegens den vorm waarin het woord optreedt. Om te beginnen, baart de *nd* moeilijkheid, want *Sind* heeft een dentale *nd*, en er is geen reden te zien waarom dit in 't Javaansch tegen den regel *nd* met linguale uitspraak zou worden. Verder gaat de algemeen Arisch-Indische *s* niet in *tj* over. Doch hiervoor zou toch wel een verklaring mogelijk zijn, indien men aanneemt dat het woord niet rechtstreeks uit het Westen van Indië naar den Archipel zou doorgedrongen zijn, maar door tusschenkomst van het Tamil, dat geen dentale *s* bezit en deze in de oudere en thans nog niet ongewone uitspraak in *tj* overgaat. Alle Maleische en Javaansche woorden, uit het Tamil overgenomen hebben *tj*, waar de zgn. beschaafde hedendaagsche uitspraak *s* j heeft. Ongelukkig komt een verondersteld *tjinđe* of *tjinde* in 't Tamil niet voor.

Intusschen verwerp ik Uwe verklaring als proeve niet. Alleen zou ik U in bedenking geven om mijne opmerking over de mogelijkheid dat de *tj* te wijten is aan een Tamilsche uitspraak mede te deelen.” —

Bij den druk van dit stukje, won ik nader het oordeel van Prof. KERN in, of het dan toch in een Port-Goa'schen tekst voorkomende *chindim* een Konkani-term (zie p. 426, noot) kon wezen. Prof. KERN antwoordde mij dd. 4 Juni daarop het volgende:

„Ik bezit geen Konkani-Wdb., en weet niet waar hier te lande het te krijgen. Wel heb ik een Kanareesch Wdb., en daarin wordt opgegeven *chindi* (niet *chindi*), met de beteekenis: „A shred, strip; a rag”. Zonder twijfel hetzelfde woord. Hoewel Konkani en Kanareesch geheel verschillende talen zijn, worden beide gesproken in dezelfde of naburige streken, zoodat vermoedelijk 't woord, met gering verschil van beteekenis en schrijfwijze, in beide talen gebruikelijk is. Het is de vraag of men in en om Goa niet evenveel Kanareesch als Konkani hoorde. Opmerkelijk althans is 't gebruik van den term „Canarijns” bij LINSCHOTEN.” —

Voor hen, die de bovengegeven afleiding van Jav. *tjinđe*, Mal. *tjindai*, niet voldoende aannemelijk mochten achten, zij een en ander een spoorslag om dan een betere te zoeken, en, indien zij haar vinden, mede te deelen. Het gaat hier toch niet slechts om een willekeurig Mal. of Jav. woord; maar om de herkomst van dat *tjinđe*- en *tjindai*-zijdeweefsel, dat van oudsher in den geheelen Archipel verhandeld, en als kostbaar bezit *tot heden toe* in Java, op Sumatra, in Noord-Celebes, op de Solor-eilanden, en elders gewaardeerd wordt; en dat in zijn hoofd-patroon, wat de Javanen *djêlamprang* (d. i. wilde *tjêmpaka*-bloem) noemen, rechtstreekschen invloed heeft uitgeoefend o.a. op de weefkunst van Roti en de batik-kunst van Java.